

S. EUSEBII HIERONYMI
STRIDONENSIS PRESBYTERI
COMMENTARIORUM
IN NAUM PROPHE TAM

LIBER UNUS.

PROLOGUS.

533-534 Juxta Septuaginta interpretes, in or-
dine prophetarum duodecim, post Jonam Naum po-
nuntur: quia videntur de eadem urbe prophetare.
Scriptum siquidem est in Jona: *Factus est sermo Do-
mini ad Jonam, filium Amathi, dicens: Surge et vade
in Ninivem, civitatem magnam, et prædica in ea* (Jonæ
1, 1). In Naum vero istud exordium est: *Assumptio
Ninivæ: liber Visionis Naum Elecæsi*. Igitur utque
de Ninive Assyriorum metropoli, quæ nunc vocatur
Ninus, textum vaticinium. Porro in Hebraico, post
Jonam, Micheas ponitur, et Micheam sequitur Naum,
qui interpretatur *consolator*. Jam enim docem tribus
ab Assyriis deducta fuerant in captivitate sub
Ezechia, rege Juda, sub quo etiam nunc in conso-
lationem populi transmigrati, adversum Niniven
visio cernitur. Nec erat parva consolatio, tam his
qui jam Assyriis serviebant, quam reliquis, qui sub
Ezechia de tribu Juda et Benjamin ab eisdem ho-
stibus obsidebantur, ut audirent, Assyrios quoque a
Chaldeis esse capiendos, sicut in consequentibus
hujus libri **535-536** demonstrabitur. Sciendum
autem est (quoniam *Ninive* in nostra lingua de He-
bræo *speciosam* sonat: speciosus autem mundus hic
dicitur: unde et apud Græcos *χέρως* ab ornato no-
men accepit) quiddam nunc adversum Niniven di-

(a) Hæc quoque Paulæ ejusque filie Eustochio Ex-
planatio inscribitur.

citur, de mundo figuratim prædicari. Quam ob
causam *assumptio*, quam Septuaginta interpretan-
tur *λύμυξ*, et Aquila *ἄραξ* interpretatus est, apud
Hebræos *MASSA* ponitur, id est, *grævonus*: eo quod
eam adversus quam videtur, premit, nec sinat ele-
vare cervicem. Porro quod additur, *Naum Elecæsi*,
quidam putant Elecæsum patrem esse Naum, et se-
cundum Hebræam traditionem etiam ipsum prophe-
tam fuisse: cum Elecæsi [At Elecæsi], usque hodie
in Galilæa viculus sit, parvus quidem et vix rui-
nis veterum ædificiorum indicans vestigia; sed ta-
men notus Judeis, et mihi quoque a circumducente
monstratus. Simul et hoc attendendum quod hæc
ipsa vel *assumptio*, vel *onus*, vel *pondus*, prophætæ
visio sit. Non enim loquitur in *ἐκπύρεσι*, ut Montanus
et Prisca Maximillaque delirant, sed quod prophætæ,
liber est visionis intelligentis universa quæ loqui-
tur, et pondus hostium facientis in suo populo visio-
nem. De consummatione itaque mundi secundum
ἀντιτύπον, o Paula et Eustochium, in consolatio-
nem sanctorum prophætæ textitur: ut quæcumque in
mundo vident, quasi prætereuntes et caduca con-
ternant, et præparent se ad iudicii diem, ubi
ultor adversus veros (b) Assyrios futurus Dominus
est.

(b) Duo Palat, mss., *adversus viros Assyriorum fu-
turus*, etc.

INCIPIT LIBER.

(Cap. I. — Vers. 1.) *Deus emulatur, et ulciscens Do-
minus*. Vox prophætæ laudantis Deum, quod de As-
syriis populi sui sit ultus injuriam. Sive juxta altio-
rem intelligentiam, quod audiat gemitum sanctorum
suorum, et in consummatione mundi faciat ad-
versarios sentire supplicia. Quod autem zelus in bonam
partem accipiatur, et Paulus apostolus ostendit, di-
cens: *Zelamini charismata* (a) *majora* (I Cor. xii). Et

(a) Iidem mss., *meliora*; et Græco quoque *τὰ κρείττονα*.

in alio loco: *Zelus enim vos Dei zelus* (II Cor. xi). Et
ipse Dominus in psalmo: *Zelus domus tuæ comedit
me* (Ps. lxxviii). Et Elias: *Zelans*, inquit, *zelatus sum
Domino omnipotenti Deo Israel* (III Reg. xix). Phi-
nees quoque zelum, et Matathias legitimus (Num.
xxv; I Mach. ii). Et Simonem zelotem apostolum
Jesu Christi, quem Marcus evangelista, Simonem
Chananeum vocat (Act. i; Marc. iii). Zelatur autem

Dominus in salutem eorum quos zelatur: ut quos non
potuit ejus servare clementia, servet emulatio.
Unde et ad Jerusalem, quæ propter peccata nimia
visitationem zeli et furoris ejus non merebatur, in
Ezechiele loquitur Deus: *Zelus meus* (a) *recessit a te,
et non irascar ultra tibi* (Ezech. xvi, 42). Quamdiu
itaque agebat penitentiam mundus, consummatio
illius non fiebat: postquam vero, multiplicata
iniquitate, refrixit charitas multorum, ita ut
tententur etiam electi Dei: tunc zelator Dominus
venit in ultionem: non quod ipse sit inimicus et
ultor, quod de diabolo dicitur: sed quod inimica [Al.
amica] sit ejus ultio, et quasi ignis, ligna, fenum,
stipulamque consumat, ut purum aurum remaneat
et argentum (Math. xxiv).

*Ulciscens Dominus, et habens furorem: Ulciscens
Dominus in hostes suos, et irascens ipse inimicis suis.*
LXX: *Ulciscens Dominus cum furore: ulciscens Do-
minus in adversarios suos, et tollens ipse inimicos suos.*
Secundum utramque intelligentiam, quia diligit Do-
minus quem corripit (Prov. iii), et castigat omnem
filium quem recipit, ideo irascitur, ut quod adver-
sarium et inimicum sibi est tollat, et hostibus [Al. tol-
lat ex hostibus], et contrariis cogitationibus frac-
tis, sermonibusque sublati, in antiquum redeant
statum. Denique in consequentibus ait: *Dominus pa-
tiens, et longa fortitudo ejus*. Sed quia semel et his-
toriam exponere proposuimus, inimicos et hostes
Dei intelligamus Assyrios, in quos cum diu patiens
fuerit, postea cum furore et iracundia ultor exi-
stet.

(Vers. 2.) *Dominus patiens et magnus fortitudine,
et mundans, non faciet innocentem*. Quod signifi-
cans in Græco dicitur: *καὶ ὁ θεὸς οὐκ ἀθωώσει* [Al.
καὶ θεὸς οὐκ ἀθωώσει]. Et est sensus: **537** *Diu quidem
sceleris Assyriorum patiens fuit, et magnani-
mitatis sue fortitudine iniquitates eorum sustinuit,
provocans eos ad penitentiam; sed quia, contempta
bonitate Dei, secundum eorum impenitentem thesauriza-
verunt sibi iram in die iræ* (Rom. ii), qui ante pa-
tens fuit, nequaquam eos tanquam mundos et
innocentes inultos abire patietur. Vel certe ita (quon-
iam in bonam partem simul volumus accipere quæ
dicuntur) patiens est qui sustentat omnes ruentes,
et erigit elisos [Al. alios] (Ps. cxlvi): qui sanat
tribulatos corde, et alligat contritiones eorum;
et magna virtus ejus, solvens inimicitiam [Al. ini-
micitias] in carne, et (c) nocentem non faciens inno-

(a) Al. *recedat, et recedet*, juxta Græc. *ἐκπύρεται*.

(b) Contentant alii legendum *θεὸς*, quæ scrip-
tura cum editionibus LXX, tum Hieronymianæ
menti conformior videatur. Verum *θεὸς* servant
ms. Alexandrinus, Theodotus, et codex quidam
Regius 229 quem laudat Colelerius. Theophylac-
tus autem utramque lectionem proponit aique
explicat.

(c) Tantum mss. animum addidissent, facile repo-
suissent, et *innocentem, pro nocentem*. Ea quippe
Hieronymi mens est, neminem quamvis innocentem
futurum ante Deum, innocentem, cum quod non
merito proprio sit innocens; sed ab illo justificetur:

centem: cum etiam qui nimium sibi applaudit co-
argutus fuerit, quod non merito proprio, sed mise-
ricordia Dei sit salvatus. Licet enim dicat: *Eccc
ego tot annos servio tibi, et nunquam præceptum tuum
præterivi* (Luc. xv, 29): tamen quoniam bonus est
Dominus omnibus, et misericordie illius super om-
nia opera ejus (Ps. cxl, 6), et omnes peccaverunt,
et indigent gloria Dei (Rom. iii, 23), justificatus ab
eo gratis audit: *An oculus tuus nequam est, quia
ego bonus sum* (Math. xx, 15)? Atque ita fiet, ut in
eo ipso quod arguit et ignoscit, nullum innoxium
abire patiatur.

(Vers. 3.) *Dominus in tempestate et in turbine vitæ
ejus, et nebule pulvis pedum ejus*. Pro tempestate
et turbine, consummationem (d) et commotionem Sep-
tuaginta transtulerunt: licet in eo ubi nos posui-
mus, in tempestate, et in Hebræo scribitur *ΒΑΣΥΡΗ
(ΒΥΒΡ)*, in commotione quoque possit intelligi. Hoc
autem significat, quod in fine mundi universa mo-
veantur, juxta illud quod scriptum est in Aggeo:
*Ahuc veniet et ego movebo calum et terram, mare et
aridam* (Aggæi, ii, 7): et cum fuerint cuncta com-
mota (ut credant viæ Domini, qui in Evangelio dicit:
Ego sum via, et vita, et veritas [Joan. xiv, 6]; et
[Marc. vii]: Cum venerit Filius hominis in nubibus,
quibus mandat in Isaiâ (Cap. v), ne pluant super
vincam imbrem, et ad quos pervenit veritas Dei,
dicente Psalmographo (Ps. xxxv, 6): *Veritas tua
usque ad nubes*), tunc etiam ipse nubes, **538** *Pro-
phætæ videlicet, animæque sanctorum, quæ prius
conjunctione carnis fuerant prægravate, elevate in
sublime, tenuioris substantiæ fiat, et in scabellum
pedum Dei reducta, in extremis quibusque inter
angelos officii ministrabunt. Priora quippe et anti-
qua quæ ad caput pertinent, nosse non poterunt.
Alius vero nubes in contrariam partem accipiet,
quod semper serena conturbent, et clarum solis
stellarumque lumen sua caligine nitantur prætereare,
et quod subiecta postea dominica potestati in pul-
verem redigantur et in nihilum, et terra in eis quæ
pinguis est, dissolvatur.*

(Vers. 4.) *Increpans mare, et exsiccat illud et
omnia flumina ad desertum perducens*. Juxta litteram
Dei potentia describitur, qui vindicaturus est de
adversariis Israel, non quod grande sit ei Assy-
rios destruers, cujus majestatis sit etiam elementa
mutare. Vel certe quia semel de consummatione
mundi esse diximus prophetiam, et hoc simpliciter

tum etiam quod coarguatur, et veniam accipiat.
Consonat huic sensui illud, quod scribitur Exod.
xxxiv, *Nullusque apud te per se innocens est*. Quin
etiam hoc quoque quod exponendum proponitur,
et *mandans non faciet innocentem*, scilicet, innocen-
tes ipsos coarguet, quod non suis viribus, sed Dei
misericordia salventur. Cæterum mox *coargutus* ex
mss. substituitur, quod pro vitiose Martiani retinuit
duobus verbis, *quod argutus*. Victorius, quod, vo-
culam tantum induxerat.

(d) Voces, et commotionem, quæ deerant, supplent
mss. nostri.

accipite: Cum venerit mundi consummatio, et transtulerit cœlum et terra, mare quoque et fluvios siccati. Sed mihi legendi illud in Psalmis: *Hoc mare magnum et spatiosum: ibi reptilia quorum non est numerus: animalia parva cum magnis; ibi naves perambulant. Draco iste quem formasti ad illudendum et* (Ps. ciii, 25, 26), dignum videtur bonitate, et clementia Dei, omnem amaritudinem et salsuginem maris, sua comminatione destruere: et regnantem in aquis humiliare draconem, et malitia exsiccare gurgites in quibus parva natant reptilia, quorum non est numerus: neque enim digna sunt numero que cum dracone versantur. Flumina quoque ad desertum perducens, omnem falsi nominis scientiam, que se contra Deum erigens, flumina eloquentie utitur, et volubilitate verborum, et tumentem conloquens gurgites, cum miraculo spectantium fertur in proens. Vide Platonem, specta Demosthenem, Tullium quoque philosophum pariter et oratorem, et hereticorum principes **539** intueri, de quibus fuit Valentinus, Marcion, Bardesanes, Tullianus, et de fluminibus non ambigis. Sed hæc omnia consumet Dominus Jesus spiritu oris sui, et destruet illuminatione adventus sui, et ad deserta perducet (II Thes. ii). Simulque cerne quod iuxta titulum, qui inscribitur: *Assumptio Ninive: liber visionis Naam Eleazar*, recte et in Ninive mundus figuratim intelligitur, et mare ejus eloquentie flumina in consummatione siccantur.

*Infirmatus est Basan et Carmelus, et flos Libani elanguit. LXX: Imminuta est Basanitis [Al Inmutata Basanitis] et Carmelus, et quæ florebat Libani, defecerunt. Μεταπολιτισ; per Basan et Carmelus et Libanum, regionem uberem, et montes consitos, Assyrii vastitas demonstratur, quod ille potens quondam et florens et plurimis gentibus imperans, Domino irascente, populandus sit. Sed et de consummatione mundi possumus intelligere, quod potentes quippe et nobiles, et nimis opibus abundantes, repente pereant, et dicantur eis: *Stulte, hac nocte auferetur anima tua a te: quæ autem præparasti, cujus erunt* (Luc. xx, 42)? Porro secundum interpretationem nominum, quia *Basan, confusionem et ignominiam* sonat, in consummatione mundi omnia, quæ ignominia et rubore digna sunt, asserimus cum Domino venerit, infirmari, et non solum peccata redigi in nihilum, sed et *Carmelus* quoque, qui interpretatur *scientia circumcisionis*, et eos qui sibi videntur in bonis operibus uberes et florentes, Christo veniente, trepidare, et impleri illud quod dicitur in Evangelio: *Cum venerit Filius hominis, putas [Al putasne], inveniet fidem super terram* (Luc. xviii, 8)? Incremente quippe iniquitate, refrigeret charitas plurimorum, propter que venit ira Dei.*

(Vers. 5.) *Montes commoti sunt ab eo, et colles desolati sunt, et contremuit terra a facie ejus, et orbis, et omnes habitantes in eo. LXX: Montes commoti sunt ab eo, et colles concussi sunt, et contracta est terra a facie ejus, universitas et omnes qui habitant in*

*ca. Potest et simpliciter accipi quod in consummatione mundi, cum in majestate sua Salvator venerit, et montes et colles, et orbis et terra, et cuncta moveantur. Si enim in passione ejus sol fugit, saxa scissa sunt, terra contremuit (Math. xxvii, et Luc. xxiii): multo magis in claritate ejus omnia turbabuntur. Sed et figuratim montes et colles, sublimes quippe et potentes intelliguntur sunt, qui **540** in adventu Domini prosternerentur humi, ac de solio suo depositi pavimento cohærebunt. Facies enim Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum (Psal. xxxiii, 17). Tunc et terra contremiscent, et orbis atque universitas Domini formidabunt: hoc pro summo cruciatu ponæque decentia, quod vultum ejus respicere non audebunt.*

(Vers. 6.) *Ante faciem indignationis ejus quis stabit, et quis resistet in ira furoris ejus? LXX: A facie iræ ejus quis sustinebit, et quis resistet in ira furoris ejus? Pro eo quod nos posuimus: *Et quis resistet in ira furoris ejus?* apertius interpretatus est Symmachus: *Et quis sustinebit iram furoris ejus?* Aut rarus igitur, aut nullus poterit inveniri, qui ira corripiente non dignus sit. Nec erit ulla anima que non paveat ad iudicium Dei, cum astra quoque non sint munda in conspectu ejus (Job. xxv, 5). Porro verbum Hebraicum *Jaccum* (יָצָח), quod et Aquila et Septuaginta translulerunt, *resistet*, ad illam interpretationem transferamus, de qua in secundo Regumur libro, et in primo Paralipomenon dicitur, *super ira Dei*, genere masculino. Nullique dubium quin ibi ira Dei diabolus intelligatur, et Angeli pessimi, qui mittuntur ad plectendos eos qui ira digni sunt. Difficile itaque reperietur in consummatione mundi, qui immaculatus et purus audeat dicere: *Ecce venit princeps mundi istius, et invenit in me nihil* (Joan. xiv, 30), et libera adversus eum fronte consistat. Contra Assyrios autem sic sentiendum, qui cum venerit Dominus in tempestate et turbine, siccat Babylonis imperium, quod interpretatur mare, et omnia ejus regna subvertens, quæ intelliguntur flumina, et potentiam, ubertatemque ejus ad nihilum redigens, quæ *μεταπολιτισ*; Basan et Carmelus et flos Libani, et montes collesque dicuntur, ac latitudinem imperii concutiens, que orbis terrarum appellatur: tunc nulla potentia resistere poterit irascenti Deo, et populum suum vindicanti.*

*Indignatio ejus effusa est ut ignis, et petrae dissolutæ sunt ab eo. LXX: Furor ejus consumit principatus, et petrae contrite sunt ab eo. Pro eo quod nos posuimus *effusa est*, Aquila interpretatus est *καταγυνεσθη*, id est, *confata est*: Symmachus et Theodotus *ἔσθλην*, hoc est, *stillavit*. Sive igitur confata est indignatio Dei quasi ignis, sive furor ejus in **541** similitudinem stillavit incendi, ut dura corda hominum, que petra vocantur, contererentur, et dissolverentur, utilis est indignatio Dei, qui diu per patientiam nostra peccata sustentans, vix aliquando confata est, et tamen non tota prorumpit in penam,*

sed modico ad nos stillabit ardore. Si autem stilla indignationis ejus consumit principatus, adversus quos nobis est pugna [Al pugna et] collectatio, quid fieret si tota in nos ira Dei funderetur? Præstet Jesus ut auferatur cor lapideum, et metetur in nobis cor carneum: duritiæque mollita, possit in se præcepta Domini suscipere que scribuntur: *Sacrificium enim Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus non spernet* (Ps. i, 9). Et ut sciatis clementiam Dei sonare que dicta sunt, non severitatem, in consequentibus discite.

(Vers. 7.) *Bonus Dominus, et confortans in die tribulationis, et sciens sperantes in se. LXX: Suavis Dominus expectantibus eum in die tribulationis, et cognoscens timentes se. Cum irasci cœperit gentibus et quondam potentissima regna vastare, sciet eos qui sui sunt, et non una tempestate opprimet navigantes. Diem autem tribulationis secundum *ἡμέρας* diem intelligamus iudicii, de quo scripsit Isaias: *Ecce diem Domini insanabilis venit furoris et iræ, ponere orbem terræ desertum, et peccatores perdere eo* (Isai. xiii, 9). Speremus in Domino, et per patientiam ejus expectemus adventum, ut cum venerit, bonum eum, non iudicem sentiamus, et cognoscat vel sperantes in se, vel timentes se (II Tim, ii). Scit enim Dominus eos qui ejus sunt.*

(Vers. 8.) *Et in diluvio præterente consummationem faciet loci ejus, et inimicos ejus persequentur tenebræ. LXX (a): Et in diluvio transeunte consummationem faciet; insurgentes et inimicos ejus persequentur tenebræ. Dominus patiens et multe miserationis, et non irascetur in finem, neque in æternum indignabitur; sed cum creverit malitia super terram, et omnis caro corruperit viam suam, inducet diluvium quod pertranseat, non quod permaneat in æternum. Consummationem autem, sive finem, faciet loci ejus, id est, diluvii, ut quomodo de impio dicitur: *Et pertranstis, et non est inventus locus ejus* (Ps. xxxvi, 36); et: *Iter impiorum peribit* (Ps. i, 6); sic diluvii iter pereat post iram Domini, **542** sola apparente clementia. Quod quidem et secundum historiam intelligi potest, quia cum vastaverit Israel, et quasi, diluvio terram repromissionis inundaverit, finem faciet captivitatis, ad sedes eum pristinas revocando. At contrario, inimicos ejus Assyrios, qui populum dixerunt in captivitatem, tenebræ persequentur. Quod autem diximus de Israel et Assyriis, intelligi de consummatione mundi, et de sanctis ac de persecutoribus, sive contrariis virtutibus potest, quod sanctorum Deus post iram miseretur: persecutores vero et inimicos eorum, qui elegerunt tenebras, et non lucem, ipsæ, quas elegerunt, tenebræ comprehendant: mittentur enim in tenebras exteriores: ibi erit fletus, et stridor dentium (Math. viii et xxii). Verbum *μακρομα* (מַכְרוֹמָה), quod nos interpretati sumus, *loci ejus*, omnes in duas orationis partes diviserunt, ut ma in*

(a) Palatini mss., *LXX similiter*; silentque adeo subnexa eorum interpretationis verba.

A prepositionem de verterent, id est *ἔσθ*; *coma surgentes* interpretarentur. Denique Aquila, *ἄρσ ἀνι-στανόνων*, inquit, id est, *a consurgentibus*; Septuaginta, *consurgentes*; Theodotus, *consurgentibus ei*; quinta editio, *a consurgentibus illi*. Solus Symmachus, cum nostra interpretatione consentiens, ait: *Et in diluvio transeunte, consummationem faciet loci ejus*. Quidam de nostris, consurgentes et inimicos, Marcionem et omnes veteres hereticos interpretantur, qui adversum Creatorem disputant.

(Vers. 9.) *Quid cogitatis contra Dominum? consummationem [Al quod consummationem] ipse faciet: non consurgit duplex tribulatio. LXX: Quid cogitatis contra Dominum? consummationem ipse faciet: non vindicabit bis in idipsum in tribulatione. Symmachus apertius: *Non sustinebit impetum secundæ [Al secundam] angustie*: Theodotus, *Non consurgit secunda tribulatio*. Loquitur autem juxta tropologiam adversum Marcionem, de quo supra diximus, et omnes veteres hereticos, qui bonum nescio quem confingentes Deum, ipsum dicunt consummationem mundi esse facturum, et arguunt Legis Deum quasi crudelitatis, quod multos puniat, et pro peccatis irroget cruciatu. *Quid ergo, ait, contra Dominum cogitatis? Ipse qui creavit mundum, et consummationem ejus faciet*. Quod si vobis videtur crudelis, rigidus et eruentis, quod in diluvio genus delevit humanum, super Sodomam et Gomorrah ignem et sulphurem **543** pluit (Genes. vii), Agyptios submersit fluctibus (Ezra. xiv), Israelitarum cadavera prostravit in eremo (Num. xxxiii): scitote eum ideo ad præsens reddidisse supplicia, ne in æternum puniret. Certe aut vera sunt que propheta loquuntur, aut falsa. Si vera sunt quæ de severitate ejus videntur dicere: Ipsi dixerunt: *Non (b) vindicabit Dominus bis in idipsum in tribulatione*. Sin autem falsa sunt, et falsum hoc est quod dicitur: *Non consurgit duplex tribulatio*: falsa est ergo et crudelitas ejus que in Lego descripta est. Quod si verum est, ut negare non poterunt, dicente propheta: *Non vindicabit Dominus bis in idipsum in tribulatione*: ergo qui puniit sunt, postea non punietur. Si autem illi postea punietur, Scriptura mentitur, quod dicere nefas est. Roceperunt ergo qui et in diluvio perierunt, et Sodomita, et Agyptii, et Israelite in solitudine, mala sua in vita sua. Querat hic aliquis, si fidelis deprehensus in adulterio decolletur, quid de eo postea fiat. Aut enim punietur, et falsum est hoc quod dicitur: *Non vindicabit Dominus bis in idipsum in tribulatione*. Aut non punietur, et optandum est adulteris, ut in presentiarum brevi et cita pena cruciatu frustrentur æternos. Ad quod respondebitur, Deum ut omnium rerum, ita et suppliciorum quoque scire mensuras, et non preveniri sententia iudicis, nec illi in peccatore exercendæ dehinc ponæ auferri potestatem, et magnum peccatum magnis diuturnisque elui cruciatibus. Si quis autem*

(b) Martian. retinuit hi dumtaxat. *Non iudicabit*.

punitus sit, ut ille in Lege qui Israeliticis maledixerat, et qui in sabbato ligna collegerat (*Levit. xxiv*): tales postea non puniri, quia culpa levis presentis supplicio compensata sit. Hebraeus hunc locum ita exposuit: Quid putatis, o Assyrii, iniquitatem contra Dominum cogitantes, quod populum Israel, id est, duodecim tribus usque ad interuentionem ipse consumat? Non consurgit duplex tribulatio, id est, non vobis tradet Judam et (a) Israel, sicut tradidit decem tribus et Samariam.

(Vers. 10.) *Quia sicut spinæ se invicem complectuntur sic* [Al. sic quidem]: convivium eorum pariter potantium consumetur quasi stipula ariditate plena. LXX: *Quia usque ad fundamenta 542 sua redigentur in vepres, et quasi volvola circumdata comedetur, et quasi stipula ariditate plena.* Tres differentias quas Dominus in parabola seminis posuit (*Mat. xiii*), excepta terra bona, que affert tricesimum et sexagesimum et centesimum fructum, videtur mihi propheta replicare, unam que juxta viam ceciderit, et aliam que inter lapides, et tertiam que inter spinas: quod quidem et Apostelus de his qui super fundamentum Christi non bene edificant (*I Cor. iii*), subostendit quodam esse qui edificant ligna, fenum, stipulam. Igitur ligna referamus ad id, quod nunc dicitur: *Quia usque ad fundamenta sua redigentur in vepres.* Fenum vero ad id quod sequitur: *Et sicut volvola que circumdat, comedetur.* Porro stipula manifeste refertur ad stipulam, de qua nunc dicitur: *Et sicut stipula ariditate plena.* Propterea ergo non vindicabit Dominus his in idipsum, quia malitia que in auctoribus hæreseos orta fuerat, usque ad fundamentum et ad radices suas consumetur. Sed et si quis in eis videbatur pompam habere verborum, id est, folia inania, tantum aspectu delectantia, sicut volvola, que Græce dicitur *κυλινδρος*, devorabitur, et consumetur in nihilum. Volvola [Al. Vulvula] autem herba est similis hederæ, quæ vitibus et virgulis circumdari solet, et in longum serpere. Quidquid etiam in eis videtur habere pompam segetis, sed non habet spicas et grana frumenti, quasi stipula ariditate plena, tradetur incendio. Hoc secundum Septuaginta. Cæterum juxta Hebraicum, vere hæreticorum fœdera et necessitudines quasi spinæ sunt se invicem complectentes, et convivium eorum atque mysteria, quia et ipsi mensam dominicam habere se dicunt, spinarum fœdus est, simul vescuntur, pariterque potantur. Cum enim ebrii de vinea Sodomorum adversus conditorem rabido ore blasphemant, nonne convivium sentium est? quod tamen cum suis consumetur auctoribus, quasi stipula ariditate plena.

(Vers. 11.) *Ex te enim exhibit cogitans contra Dominum malitiam, mente pertractans prævaricationem.* LXX: *Ex te exhibit cogitatio contra Dominum pessima cogitans contraria.* Vere ab hæreticis exhibit adversus Dominum **545** inimica cogitatio. An non videtur

esse adversus Deum malitia et prævaricatio, dicere quod Valentinus, quasi abortivum errora scientiæ extremum editum Creatorem? Nonne contra Deum cogitatio est Basilidis impudicitia [*Al. impudicia*], et portentosum *ἑρπεταί*; nomen, quod præfertur Domino conditori? Porro quia docti ab Hebræis volumus eorum quoque traditionem sequi, et nostris, id est, Christianis explanationem historiæ demonstrare, dicendum est: Non consurgit duplex tribulatio, id est, non capientur ab Assyriis due tribus, sicut capte sunt decem. Siquidem dum adhuc in terra Juda sunt Assyrii, et quasi spinæ se invicem complectuntur, letantes atque gaudentes, ab angelis consumuntur, quando una nocte centum octoginta quinque millia cæsa sunt hostium (*IV Reg. ix*). Pulchre quoque exercitus eorum multitudinem, ebriorum convivio comparavit, et ipsum convivium non rosarum, non liliorum dixit esse, non florum; sed simile spinarum se invicem complectentium, que semper traduntur igni, et quasi stipula ariditate plena, levi comburantur ardore. Quod autem sequitur: *Ex te exhibit cogitans contra Dominum malitiam, mente pertractans prævaricationem* (*Isai. xxxvii*), de Rabasce intelligi volunt, quod de Assyriis egressus, blasphemaverit Dominum, et populo persuadere voluerit, ut desperans de auxilio Domini, se Assyriis traderet, non Deo, sed idolis serviturus (*IV Reg. xviii*).

(Vers. 11, 13.) *Hæc dicit Dominus, si perfecti fuerint, et ita plures: sic quoque attendent et pertransibit affixi te, et non affligam te: et nunc contra virgam ejus de dorso tuo, et vincula tua dirumpam.* LXX: *Hæc dicit Dominus regnans aquis multis, et sic dividuntur, et auditus tuus non audietur amplius, et nunc contra virgam ejus a te: et vincula ejus dirumpam.* Juxta litteram manifestus est sensus: Licet, inquit, robusti sint Assyrii, et fortitudo eorum numero augeatur cunctarum gentium: sic quoque angelo vastante, tendentur. Quomodo enim numerus capillorum acutæ forcipi non repugnata et numerus adversariorum Dei, facili successione tollitur, et pertransibit Assur, vel esse desistet, sive vastato exercitu suo, revertetur ad patriam, te sospient derelinquens. Rursusque ad Judam et Jerusalem sermo dirigitur: *Affixi te, et, 546 non affligam te ultra: non quod perpetuum securitatem polliceatur, sed illius tantum temporis, et ab illis hostibus a quibus tunc obsidebatur.* Denique infert: *Et nunc contra virgam ejus, id est, Assyrii, de dorso tuo, et vincula tua dirumpam: vel per metaphoram, potestatem ejus significans: vel certe, virgam quam percutere conabatur, et vincula que captivis parabat: quanquam possit et obsidio clausæ multitudinis pro vinculis accipi.* Porro juxta LXX multo aliter est sensus. Adhuc enim videtur adversus eos loqui, quibus supra dixerat: *Quid cogitatis contra Dominum?* Et: *Ex te exhibit cogitatio contra*

Dominum pessima, cogitans contraria. Hæc ergo dicit Dominus regnans aquis multis, sive virtutibus, que dicuntur aque super caelos: et præcipitur eis, ut laudent Dominum: vel certe intellectibus et scientiæ et doctrinis Dei. Sicut enim flumina de ventre justi fluent, et fontes uberes in vitam æternam, per varias multiplicæque sententias, quibus imperat sermo Domini (*Joan. vii*): ita habent et hæresiarche aquas suas, quibus imperant, et que ex eorum primum fonte manarunt. Quod autem sequitur: *Et sic dividuntur*, vel de celestibus que in supernis Deo serviunt virtutibus intelligi potest; quod unaqueque in suo officio sit et ministerio, vel de multiplici varietate scientiæ. Ne quia dixerat, *regnans aquis multis*, confusus et indiscretus sensuum numerus pulsaretur: sed quod unaquæque sententia divisa habeat inter se sensus et separatas materias propriasque *ἑρπεταί*. Nam quod dicitur: *Auditus tuus non audietur amplius*, increpatio est in eos, qui adversus Deum contraria cogitaverant, quod ostensis sophismatibus et decipiulis, quibus Dei populus irretiebatur, sermo eorum ultra non currat, nec suscipiatur a populis. Sed et hoc quod infert: *Et nunc contra virgam ejus a te, et vincula tua dirumpam*, pro ipsis dicitur quibus sit comminatio, ut nequaquam cedantur a diabolo, et ei subjecti sint, quo auctore tanta excogitaverant, atque confixerant. Conteretur ergo imperium ejus in eos: et vincula quibus peccantium animæ ligabantur, dirumpentur a sermone Dei, dicente his qui in vinculis sunt, exite.

(Vers. 14.) *Et præcipiet contra* [Vulg. super] *te Dominus, non seminabitur ex nomine tuo amplius: de domo 331 Dei tui interficiam sculptile et confatille: ponam sepulcrum tuum: quia inhonoratus es.* LXX: *Et præcipiet de te Dominus: non seminabitur ex nomine tuo amplius: de domo Dei tui disperdam sculptilia, et confatilia: ponam sepulcrum tuum: quia veloces: ecce super montes pedes evangelizantis et annuntiantis pacem.* Ideo plus posui de Septuaginta interpretibus, quoniam secunda *περὶ σου* a priori non poterat separari. In eo enim quod dicitur, *quia inhonoratus es*, pro quo quinta editio posuit *ἔτι ἑρπεταί*, Septuaginta transulerunt: *quia veloces*, quod in Hebraico legitur *כי חללו* (*כר* *כר* *כר*). *Veloces* autem nisi ad inferioris capituli pedes retuleris, pendet sententia. Itaque juxta consuetudinem meam primum historiam, et postea Vulgate editionis sententiam ventilabo. Præcipiet, inquit, contra te Dominus, o Assur, ut quod passurus es, non fortuito et absque aliquo iudice veniat, sed, Deo pronuntiante, patiaris. Non seminabitur ex nomine tuo amplius: statim quippe Ninive reversus Sennacherib a filiis suis occisus est. Legi Isaiam, et occisus in domo Dei sui quam adoraturus intraverat. Hoc est enim quod ait, *de domo Dei tui interficiam* (*Isai. xxxvii*): inde punieris unde sperabas auxilium.

(a) Reponit Victorius ex Brixianis codicibus sensumque.

A Erit sculptile et confatille sepulcrum tuum, ut inter aras et pulvinaria adorantis idola sanguis nefarius effundatur. Juxta Septuaginta autem interpretum cum superioribus jungo quod sequitur: *Non seminabitur*, inquit, *ex nomine tuo amplius.* Nequaquam, o hæretici, animæ deceptorum ex dogmatibus vestris suscipient nomina, que prius invocaverant super terras suas, sicut in quadagesimo octavo psalmo figuratiter canitur. Et proderit vobis hæc ipsa cessatio sationis, que prius animam seminantis, deinde ejus in qua seminabat, interficere consueverat. Morientur ergo tibi [*Al. ibi*] errorum dogmata; sed et tu qui prius tibi vivere videbaris, morieris errori, et bono tuo mortuus, idola que colebas, habebis sepulcrum. Atque ita fiet ut de peccatore tuo, quod ante templum Dei tui, quem simulaveras, fuerat, omnes auferantur errores. Hæc autem evenient tibi, qui quondam adversus Dominum contraria cogitabas, **548** cum Dei sermo, qui semper ascendit in montes, in animas videlicet excelsas atque sublimes, ad te velociter venerit, calcatisque priorum errorum fluctibus, et in tranquillum redactis pacem tibi fidei (a) sensumque reddiderit. Ignoscite prolixitati, non enim possum et historiam et tropologiam sequens breviter utrumque comprehendere: maxime cum et interpretationis varietate torquar, et adversus conscientiam meam cogere interdum Vulgate editionis consequentiam texere.

(Vers. 15.) *Ecce super montes pedes evangelizantis et annuntiantis pacem. Celebra, Juda, festivitates tuas, et redde vota tua: quia non adjiciet ultra tu pertransciet in te Belial: universus perit* [Vulg. interit]. Paulisper LXX interpretes (b) differam, quia et ipsa capitula apud eos interpretationis varietate confusa sunt. Cumque historiam breviter exposuero, editionem eorum meo eloquio temperabo. In Paralipomenon scribitur libro quod obsidente Sennaacherib Jerusalem in primo mense paschæ facere non potuerint (*II Paral. xxxiii*). Cæso autem per angelum exercitu ejus, et fuga ac morte ejus nuntiata, in secundo mense summa festivitate paschæ diem celebrarint. Quod ergo dicit, tale est, o Juda, qui regnas in Jerusalem, noli esse sollicitus, interfecto hoste tuo in templo Dei sui. Ecce venit tibi nuntius, montes collesque transcurrens, et quasi de sublimi specula procul nuntians Sennaacherib mortuum: urbem ejus imperio liberatam. Celebra festa, redde vota pro nece inimici, que pollicitus es Deo: nequaquam ultra pertransibit per te prævaricator et *ἀποστὰς*, hoc enim interpretatur *Belial*. Totus interit, id est, exercitus, et rex et imperium Assyriorum pentus conciderunt. Et hoc quidem juxta litteram. Cæterum secundum *ἀναστροφῆς* dicitur ad Ecclesiam, dicitur ad animas Dominum confitentes quia diabulus qui te prius populabat et gravissimum premebat iugo, in idolis et cum idolis que fabricatus fuerat, perit: celebra festivitates tuas, et redde Deo vota

(b) Falso legebatur antea *disseram*.

(a) Sic rectius habent mss. Antea *Jerusalem* legebatur: ejusmodi levia quædam infra restituimus.

disiaperunt; arma quoque, quæ dum contumeliosi essent, habere conseruerant, et 554 quibus infirmos quoque oppresserant, confrugerunt: et hoc non solum fecerunt, verum etiam viros fortes qui illudebant, in igne disperdiderunt. Considera, an possis viros fortes dicere illudentes in igne, fortitudines contrarias, quas ministrant ardentibus jaculis diaboli, qui fortes et illudentes quondam in igne Jacob et Israel habebant currus et equos, quibus conciti ferebantur in bellum in die preparationis suæ. Horum igitur curruum habent et equites conturbabuntur in itinere, et collidentur in plateis, quando illustratione Domini Jacob et Israel (a) illustrato, tam demones quam hi qui eorum seruiunt voluntati, a Domino subvertentur. Postquam hæc de primo ejus adventu intelligere, quando viri fortes et agitatores curruum et equites loquebantur: *Quid nobis et tibi, fili David? venisti ante tempus torquer nos* (Math. vii, 29)? Sed quoniam semel prophetiam contra Ninive de consummatione mundi accepimus, melius est, ut dicamus, arma potentie diaboli tunc tolli ab hominibus, et ministris ejus fortes, qui illudebant hominibus in igne. Omnes enim adterantes quasi cibus corda eorum (Osse iii): vincula quoque quibus captivi ducebantur in vitia, et ascensores curruum relaxari. Timebunt enim equites in exitibus, hoc est, in consummatione mundi, et confundentur, et collidentur currus in plateis; quamvis enim lata et spatiosa via sit, que ducit ad mortem (Math. vii): tamen pressuro temporis coartati, rectum iter invenire non poterunt; sed in se invicem collidentur, et nihilominus spirabilem valem furorem, et quasi fulgura huc illucque discurrent. Videbam, inquit Dominus, satanam quasi fulgur de celo cadentem (Luc. x, 18). Quod cum diabolus et omnes optimates ejus intellexerint, recordabuntur consummationis que olim fuerat predicta, et fugient in diebus. Nequaquam enim versabuntur in noctibus, sed clarescente die, tenebre fugabuntur, et infirmabuntur in itinere, non proficientes, nec expletos (b) conatus suos, et festinabunt ad muros. Tantus timor eos venientis Domini terror invadit, et tam imbecilles ad repugnandum 555 erunt, ut ad terminos mundi fugiant, quibus quasi muris mundus includitur et ambitur, et preparabunt se ad resistendum. Quomodo si quis inimicum fugiat, non audens ei resistere, cum ad solitudinem venerit, si forte hostis sequatur, necessitate cogitur repugnare. Verum illis hoc cogitantibus, universa que ab eis obtenta fuerant et possessa, proferentur in medium, et aperientur portæ quas clauserant, et regna eorum cadent, et substantiæ, id est, divitiæ revelabuntur.

(a) Cum nostri, tum, quos Victorius consulit, Florentiæ codices pro illustrato, legunt sanato. Notatumque forte alludi illud Osse vii, Cum sanare vellem Israel.

(b) Duo mss., expletos cogitatus suos.

(c) Regiæ ms. cum Palatinis, pro omnibus vasis desiderari.

(d) Idem Regiæ cod. pui resisteret, pro revertetur.

A Ipsa autem mundi substantia et omnes ancilla ejus, postquam se Christo subjecerint, et ei servire ceperint, dicentur lætæ atque gaudentes, et ex intimo confessionis corde credentes, ita ut colubarium munditia comparentur, murmurabunt se loquentur in cordibus suis. Et tunc adimplebitur quod in sexagesimo septimo psalmo de victoria dicitur Salvatoris: *Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem*:

(Vers. 8, 9.) *Et Ninive quasi piscina aquarum aquæ ejus: spsi vero fugerunt. State, state, et non est qui revertatur: diripite argentum, diripite aurum: et non est finis divitiarum (e) hæc omnibus vasis desiderabilibus. LXX: Et Ninive sicut piscina aquarum aquæ ejus: et ipsi fugientes non steterunt: et non erat qui respiceret: diripiebant argentum, diripiebant aurum, et non erat finis ornamentis ejus: aggravata est super omnia vasa concupiscentiæ suæ.* Manifestum est quod, civitatibus Ninive (quas illas ejus Scriptura cognominat) in captivitate deductis, ipsa Ninive, que tantos nutrierat populos, ut piscinarum aquis compararetur, inutilem habeat multitudinem: nullum dicitur qui resistat, et irruentium Babyloniorum impetum ferat. Habebat enim populos, qui tantummodo fegerent, et clamante matre: *State, state, claudite portas, muros ascendite, hostibus repugnate, nullus esset qui (d) revertetur, nemo qui respiceret ad matrem: sed omnes terga vertentes, præde inimicorum desererent civitatem.* Unde dicitur ad Babylonios, quia illi fugerunt, diripite argentum, et tanto tempore congregatas opes subita 556 vastatione prædamini. Non enim est finis divitiarum, suppellectilis et vasorum, que in Ninive condita sunt: nec potest tantum rapere, quantum ad diripiendum illa se præbet. Sed quia Ninive speciosam, id est, mundum semel diximus, videamus que piscina sit mundi.

Non ait Scriptura, quod aquæ Ninivæ sint quasi aquæ maris, nec quasi aquæ fluminum, nec quasi aquæ fontium, nec quasi aquæ puteorum, sed quasi aquæ piscinæ: ut quomodo in Jeremia populus arguitur, qui dereliquit fontem aquæ vivæ, et fodit sibi lacus contritos, qui non possunt aquam continere (Jerem. ii): sic et in Ninive omnes aquæ illæ sint, que de celo ceciderint, et antiquam altitudinem relinquentes, in ima delapsæ sint. Omnia enim dogmata mundi hujus, que extra fontem sunt Ecclesie, hortumque signatum, nec possunt dicere: *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei* (Ps. xiv. 4): nec de illis aquis sunt que super celos laudant nomen Domini, quamvis magna videantur, tamen parva sunt et angusto fine conclusa. Nec moveat quæquam quia piscinam in malam partem (e) accipimus, cum illa piscina

retur.

(e) Occursus ejusdem verbi accipio, ut que inter media sunt, aut penitus præterierunt, aut male supplerentur, fecit. Martianeus nullo sensu retinuit, quia piscinam in malam partem accipimus. Illa piscina, ad quam Isata, filius Amoz, etc. Victorius ex ingenio duas voculas cum sit verbis illa piscina præponens, utcumque sarciit locum. Nunc vero codi-

in bonam partem accipitur, ad quam Isais filius Amos propheta jubet ascendere. Ibi enim cum additamento dicitur: *Piscina aquæ ductus, et piscina fullonis* (Is. vii et xxxvi), que sordes lavare conservit et maculas vestium [Al. sordium] eluere. Quæ quia in sublimi posita est, ideo ad eam propheta jubet ascendere et in occursum regis de duobus ambustis terribus victoriam polliceri. Sequitur: *Fugientes non steterunt*, habitatores videlicet Ninive. Primum (a) quidem Deum fugere non debuerant, deinde etiam si fugerant, aliquando stare debebant: Magna enim differentia est inter eum qui fugit et stetit, et qui fugiens, nunquam stetit. Qui enim stat, fugere cessavit; qui non stat, semper in fuga profectus est. In tanta ergo turba fugientium nullus erat qui respiceret, et ageret penitentiam, et audiret loquentem Dominum: *Revertimini ad me, filii, revertentes, et sanabo contritiones vestras* (Jerem. iii, 22). Unde 557 et Sanctus loquitur in Psalmis: *Perit fuga a me* (Ps. cxli, 5). Hoc ipsum puto et lepra significare mysterium, super qua in Levitico dicitur: *Cum leprosus a sacerdotibus extra castra fuerit separatus: sisteterit lepra purum esse hominem* (Levit. xiii et xiv) et mundari eum qui quasi leprosus fuerat abjectus, et redire ad castra, et habitare in populo. Sin autem, inquit, *diffusa fuerit lepra*, id est, non steterit, sed creverit, et in malo habuerit profectum, et mutaverit colorem pristinæ sanitatis, tunc lepra manifestissime comprobatur ab eo, qui habet scientiam inspicienda et purganda lepre. Sed et nobis præcipitur a vero Salomone ut habitemus in Jerusalem, ne umquam egrediamur ex ea. Quod si fugerit nos id quod ante nobis fuerat subjectum, et ierit ad Allophylos, non egrediamur muros civitatis nostræ, nec sequamur fugitivorum vestigia: ne dum volumus salvare fugientes, ipsi pereamus: quin potius dimittamus, ut mortui sepeliant mortuos suos (Math. vii): et scandalizantem oculum, manum, et pedem, dum licet, eruamus et abscindamus a nobis (Marc. ix). Quod autem dicitur: *Diripiebant argentum, diripiebant aurum, et non erat finis ornamentis ejus: aggravata est super omnia vasa concupiscentiæ suæ*, de aquis dicitur Ninive, et de fugientibus qui fugerant, et non steterunt: neque erat qui respiceret; et qui non solum fugisse, et non respexisse contenti, insuper diripiebant argentum, quidquid in mundo videbatur eloqui: diripiebant aurum quidquid præclarum sententiarum erat in doctrina sævuli, ut ornarent Niniven, ut dogmata sua omni sensuum verborumque flore componerent. Propter quod aggravata est Ninive super omnia vasa concupiscentiæ suæ; quanto enim plus habebat multam auri et argenti possessionem, et vaaiam suppellecti-

cis Regiæ ope perfecto sensu pristinæ integritati restituitur.

(a) Notatum ad Regii cod. marginem, lectione hæc expuncta, substituitur: *Primum videlicet fugere non debuerant.*

(b) Intersevit Victorius eorum ex Vulgata editione et

lem, que erat gravis tanto magis ipsa aggravabatur, que gravia diligebat. Unde et iniquitas in Zacharia super talentum plumbi sedet (Zach. v); et Ægyptii qui erant peccatis graves, demersi sunt in mare ut plumbum (Exod. xv). Et ex persona peccatoris dicitur in psalmo: *Quasi onus grave aggravatæ sunt super me* (Ps. xxxvii, 5). Et Petrus qui ante levis pendulo gressu calcabat 558 undas: postquam infidelitate aggravatus vorabatur a fluctibus, manu Domini sublevatur. (Math. xiv).

(Vers. 10.) *Dissipata est et scissa et lacerata, et cor tabescens et dissolutio genuum et defectio in cunctis renibus, et facies omnium* (b) sicut nigredo olivæ. LXX: *Excussio, redicussio, et ebullitio, et cordis contractio et dissolutio genuum, et dolores super omen lumbum, et facies et ommnis visus adusta olivæ.* Sub metaphora captivæ mulieris, Ninive dissipata, scissa, lacerata describitur: tabescens corde, dissolutis genibus, renibusque contractis, et quod omnium habitatorum ejus præ terrore hostium, et magnitudine metus, facies in ollarum similitudine videantur exusta, labide, et pallore deformos. Porro juxta LXX altius intelligendum est, quid significet excussio, redicussio. Quid de populo Dei est, et quasi homo aliquando peccavit, et revertitur ad pristinum statum, quasi Jerusalem dicitur ei: *Excute pulverem (c) pedum tuorum, et conurge, Jerusalem* (Isai. lii, 2). Et qui talis est, ut postquam fuerit excussus, in sagittas Dei transire mereatur, et a Domino contra inimicos tendi, canitur de eo: *Sicut sagitte in manu potentis, ita filii excussorum* (Ps. cxvii, 4). Cumque vestigia ejus quasi ingredientis super terram aspersa fuerint pulvere, audiet a Salvatore: *Excute pulverem pedum vestrorum in testimonium illis* (Marc. vi 11): haud dubium quin eos dicat, qui respicere noluerunt predicantes. Cui vero de Ninive ea, que aggravata est super omnia vasa concupiscentiæ suæ, iste non semel excutitur, sed frequenter. Et postquam rursus fuerit excussus, et superficies illius emundata (ne quid intrinsecus sordium maneat), sit etiam ei ebullitio, que significatius in Græco dicitur *ἐβρυσθη*: proprie siquidem *ἐβρυσθη* in istiusmodi rebus ponitur, cum quod latebat intrinsecus, erumpit in faciem. Unde papule quoque que post ægrotationem nascuntur in labiis, vocantur *ἐβρυσθη*, et sanitatis videtur indicium, morbum in superficie adhibent. Non solum autem hoc remedium adhibetur Ninive, ut excutatur cerebro, et de vitalibus ejus ægrotatio latens cogatur exire; sed etiam cordis contractio et dissolutio 559 genuum [Al. renum] prædicatur, ut quomodo Pharaonis durum et lapideum cor contractum est, quod quamdiu habuit, Dei populum non dimisit (Exod.

Hebraico.

(c) Unus Regiæ ms. *pulverem tuum*, pro *pedum tuorum* LXX neque tuum habent, sed tantum *ἐβρυσθη* τὸν γόνυ, quibus et Vulgata editio, et Florentini penes Victorium mss. concinunt: que voces *pedum tuorum* expuncta ab eo sunt.

